

BOROS LAJOS – FABULA SZABOLCS¹

A sokszínűség érzékelése és megítélése Józsefvárosban

Bevezetés

Az elmúlt években egyre több figyelem irányul a városok társadalmi és kulturális sokszínűségére – részben a kapcsolódó gazdasági lehetőségek és kihívások, részben pedig az erősödő migráció miatt. Így a sokszínűség egyre több dimenziója válik láthatóvá, érzékelhetővé, és ezek egymásra is hatnak, így komplex és dinamikus városi társadalmak jönnek létre, korábban nem, vagy csak gyengén létező törésvonalakkal és interakciókkal. A korábbi kutatások alapján a városi diverzitás megítélése, kezelése nem egységes; egyaránt rendelkezhet pozitív és negatív megítéléssel a döntéshozók és a lakosság körében. A sokszínű lakossághoz ugyanis számos olyan jelenség kapcsolódhat, amelyeket problémaként értelmeznek – ilyen például a szegregáció, a társadalmi polarizáció, vagy az egyes csoportok közötti konfliktusok. Ugyanakkor a kulturális sokszínűséget nemegyszer értelmezik a társadalmi tőke részeként, amely így a kreativitás és a versenyképesség meghatározója,² illetve gyakran hangsúlyozzák azt is, hogy a sokszínűség megtapasztalása a tolerancia és ezáltal a társadalmi kohézió alapja lehet.

¹ A szerzők a Szegedi Tudományegyetem oktatói. E-mail: borosl@geo.u-szeged.hu és Fabula.Szabolcs@geo.u-szeged.hu

A kutatás a DIVERCITIES – „Governing Urban Diversity: Creating Social Cohesion, Social Mobility and Economic Performance in Today's Hyperdiversified Cities” (EU 7th Framework Programme; Grant agreement: 319970) projekt keretében valósult meg. Boros Lajos munkáját az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíja támogatta.

² Egedy – Kovács, 2009; Florida, 2002.

Tanulmányunk azt vizsgálja, hogy milyen a városi sokféleség érzékelése és megítélése Budapest egyik legsokszínűbb területén, a VIII. kerületben, azaz Józsefvárosban. Ennek részeként nemcsak arra voltunk kíváncsiak, hogy a sokszínűség milyen formáit érzékelik a helyiek, hanem arra is, hogy milyen belső és külső határokat érzékelnek a kerületben a mintaterületen élők, valamint hol, milyen terekben találkozhatnak a sokszínűség megjelenésével. A vizsgálatunk egy szélesebb, összesen 14 nagyvárosra kiterjedő kutatás (az Európai Unió kutatási és technológiafejlesztési 7. keretprogramjának keretein belül zajló DIVERCITIES projekt) részeként zajlott, amelynek az volt a fő kérdése, hogy miként hat a városi diverzitás a társadalmi mobilitásra, a kohézióra és a gazdasági teljesítményre. Ahhoz, hogy ezekben a dimenziókban a sokszínűség pozitívan, lehetséges erőforrásként jelenjen meg, elengedhetetlen a döntéshozók, a gazdasági szereplők és a lakosság pozitív attitűdje. Írásunk ennek egy elemének – a helyi lakosok véleményének bemutatását és elemzését tűzi ki célként. A tanulmány alapját a helyi lakosok körében készített, félig strukturált interjúk adják. Fontos kiemelnünk, hogy a kutatás adatgyűjtési fázisa az Európai Unió területére irányuló migrációs folyamatok 2015-ös erősödése, valamint az ezzel kapcsolatos politikai és közéleti viták kirobbanása előtt zajlott, így alkalmat nyújt arra, hogy feltárjuk, milyen volt az érintettek attitűdje a menekültválság előtt.

Elméleti háttér: a sokszínűség és annak érzékelése

A városok sokszínűségét számos fogalommal próbálkoztak megragadni a tudományos és a politikai diskurzusokban. Ezek részletes áttekintése szétfeszítené jelen tanulmány kereteit, így csupán a vizsgálatunk szempontjából legfontosabb csomópontokat emelnénk ki. Az elmúlt évtizedekben a politikai közbeszédben is gyakran hangsúlyozott multikulturalizmus koncepciója az eltérő kultúrák elfogadására, a különbségek fel- és elismerésére fókuszál. Ugyanakkor a kritikák szerint kevés figyelmet szentel az interkulturális kommunikációnak, illetve a társadalmi és gazdasági különbségeknek.³ Ezáltal a valódi problémákat vagy a különböző csoportok között meglévő kapcsolatokat, azonosságokat

³ Amin, 2002.

elhanyagolja, ugyanakkor erősíti a kisebbségek „láthatóságát”⁴. A részben a kritikák következtében kibontakozó poszt-multikulturalizmus diskurzusai a sokszínűség elfogadása mellett az erős nemzeti identitás megőrzését szorgalmazzák.⁵ A Vertovec által megalkotott szuper-diverzitás elsősorban a nyugati városok egyre jellemzőbb etnikai sokszínűségét igyekszik megragadni, hangsúlyozva a csoportok közötti, illetve a csoportokon belüli demográfiai és szocioökonómiai különbségeket.⁶ A jelen tanulmány kiindulópontját jelentő hiper-diverzitás⁷ koncepciója szintén az etnikai vagy a társadalmi-gazdasági helyzeten túli dimenziók jelentőségét hangsúlyozza, kiemelve az egyes dimenziók közötti átfedéseket, kapcsolatokat. Ez a felfogás hangsúlyozza, hogy a társadalom egyre sokszínűbb, nemcsak az etnikai és nemzeti hovatartozás tekintetében, hanem demográfiaiilag, a szocioökonómiai státuszt tekintve, vagy éppen az életmódot, tevékenységeket, attitűdöket figyelembe véve is. Ebben a megközelítésben tehát a társadalom komplexebb és dinamikusabb, mint a szuper-diverzitás koncepciójában, mert azt feltételezi, hogy a különböző dimenziók erősen hatnak egymásra. Emellett fontos az egyének akciótere is – hol szórakoznak, dolgoznak és végeznek egyéb tevékenységeket. Azaz igyekszik túllépni a túlzottan a lakóhelyre fókuszáló megközelítéseken, és beemeli a kvázi- és valódi közterek elemzését is a vizsgálatokba. A hiper-diverzitást az erősödő nemzetközi migráció mellett az egyes országok belső mobilitási folyamatai, az új politikai folyamatok, változó identitások, a neoliberális ideológia alapján leépülő szabályozások, és a globális hálózatok kiemelkedése okozta, egyre erősebb kapcsolatok, illetve a növekvő információáramlás a világ különböző részei között mind-mind befolyásolják, alakítják. A korábbi megközelítésekhez képest nagyobb rugalmassága és nyitottsága miatt használtuk vizsgálatunkban a hiper-diverzitás fogalmát.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a diverz városrészek nem egy esetben stigmatizáltak, és élesen elkülönülnek a város egészétől, illetve a területeken belül is erős érzékelt határok alakulhatnak ki. A

⁴ Kymlicka, 2010.

⁵ Vertovec, 2010.

⁶ Vertovec, 2007.

⁷ Tasan-Kok et al. 2013.

sokszínűség érzékelését tekintve ezért nagy szerepe van az egyes csoportokat, területeket elválasztó határoknak. Számos tanulmány kiemeli, hogy a „hivatalos”, azaz térképen szereplő, vagy adminisztratív határok gyakran különböznek attól, ahogy az emberek érzékelik a teret és annak tagolását. Az érzékelt határoknak nagy hatása van a társadalmi interakciókra, vagy éppen az ingatlanárakra.⁸ A korábbi kutatások alapján a diverzitás leggyakrabban érzékelt dimenziói a rassz, az etnikai hovatartozás, illetve jövedelem – ugyanakkor egyes esetekben a háztartások típusa, vagy az életkor is fontos lehet.⁹ Az attitűdök kapcsán Bell és Hartmann arról számol be, hogy előfordulhat egy olyan kettősség a megkérdezettek hozzáállásában, hogy míg általánosságban véve pozitív a sokszínűség megítélése, addig a mindennapi életben számos feszültséget, problémát kapcsol a fogalomhoz.¹⁰ Azaz eltér az absztrakt és a konkrét diverzitás érzékelése és megítélése. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy a narratívák és a mindennapi gyakorlatok között alakul ki ellentmondás; míg az előbbieken a lakosok közötti ellentétek a hangsúlyosak, addig a mindennapi élet tapasztalatai a különböző csoportok keveredésének, interakcióinak pozitív hatásait mutatják.¹¹ Van Leeuwen és Wessendorf kutatásai alapján a sokszínű városrészekben gyakori, hogy a helyi lakosság sokféleségét természetesnek veszik – így nem is igen beszélnek róla, vagy éppen meglepődnek, ha valaki számára ez különlegesnek, említésre méltónak számít.¹² A diverzitás érzékelése (és persze értékelése) összefügghet az előítélet erősségével – azonban, hogy a kettő között milyen kapcsolat van, abban nem értenek egyet a különböző szerzők. Egyes kutatások szerint „a sokféleség” érzékelésének erősebb szintje pozitívan hat a társadalmi kapcsolatokra, ami csökkenti az előítéletességet és a diszkriminációt.¹³ Más, a konfliktusok felől közelítő vizsgálatok szerint a sokszínűséget a többségi, domináns csoportok fenyegetésként élhetik meg, ami a saját kultúrájuk erősebb védelmét

⁸ Sampson – Morenoff – Gannon-Rowley, 2002.

⁹ Myerson, 2001; Nyden et al., 1997; Talen, 2010.

¹⁰ Bell and Hartmann, 2007.

¹¹ Van Eijk, 2012.

¹² Van Leeuwen, 2010, Wessendorf, 2013.

¹³ pl. Pettigrew – Wagner – Christ 2010; Wagner et al., 2006.

és növekvő előítéletességet okozhat.¹⁴ Ehhez kapcsolódóan Putnam azt hangsúlyozza, hogy az érzékelt erős diverzitás eredményeképp az egyének visszavonulhatnak a társadalomból – nem csak a társadalom egészéből, hanem akár a saját szűkebb, etnikai vagy kulturális közösségükből is, így végső soron a sokféleség izolációhoz és a kohézió gyengüléséhez vezethet.¹⁵

A sokszínűség megjelenésének és érzékelésének kulcsfontosságú színterei a közterek, amelyek lehetőséget biztosítanak az egyes csoportok megjelenésének, így a társadalmi reprezentáció tereinek számítanak.¹⁶ Emellett ezek a terek a különböző kultúrák, etnikai, nemzetiségi vagy életstíluson, értékrendeken alapuló csoportok közötti interakció terei is. E terek nem csupán a közterületek lehetnek, hanem az úgynevezett kvázi-közterek is, amelyek a tulajdoni háttérük alapján nem tipikus közterek, de funkcióikat tekintve hasonló szerepet töltenek be. Ilyenek a kávézók, éttermek, bevásárlóközpontok, klubok, és minden olyan tér, ahol a közösség – az elvárások, szabályok révén – határozza meg a cselekvéseket, az emberek viselkedését.¹⁷ A köztereken megjelenő sokféleség egyszerre lehet pozitív és negatív hatással is a társadalmi kohézióra, az interakciók számának és erősségének növekedésére. A gyakori találkozások az eltérő csoportok között megteremtik a lehetőséget az erősebb kapcsolatok kialakításának, illetve a mindennapi pozitív tapasztalatok, vagy a megszokás révén erősíthetik a másság felismerését és elfogadását.¹⁸ Ugyanakkor az, hogy az emberek ugyanazt a teret más-más célokra szeretnék használni, konfliktusokhoz vezethet például az eltérő életciklusban lévő, vagy más életstílusú, értékrendű csoportok között – ez pedig az előítéletek erősödéséhez, elidegenedéshez, a társadalom atomizálódáshoz vezethet.¹⁹

¹⁴ Schmid et al., 2014; Valentine, 2013.

¹⁵ Putnam, 2000, 2007.

¹⁶ Mitchell, 2003, Eröss, 2011, Peters – De Haan, 2011, Boros és tsai, 2016.

¹⁷ Mitchell – Staehli, 2009.

¹⁸ Boschman, 2012; Forrest – Kearns, 2001; Peters, K. – De Haan, 2011; Wiesemann, 2012.

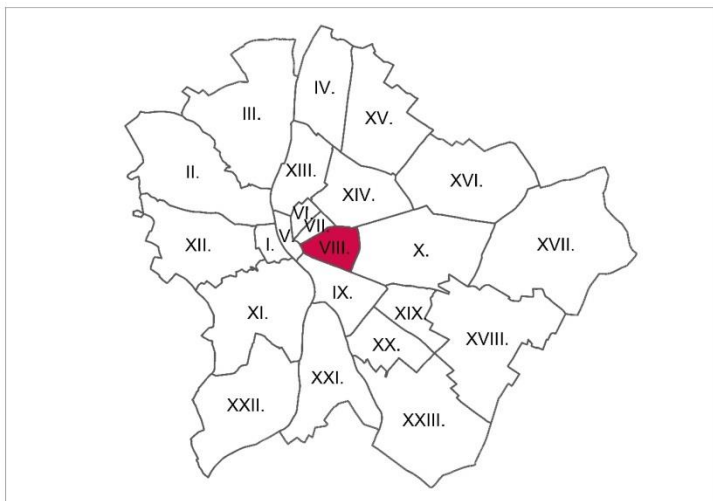
¹⁹ Delanty, 2012; Schmid – Al Ramiah – Hewstone, 2014.

A mintaterület bemutatása és az alkalmazott módszerek

Budapest történelmi fejlődése eredményeképpen a sokszínűség másképp jelenik meg a magyar fővárosban, mint azokban a nyugati metropoliszokban, amelyek a korábbi gyarmati kapcsolatok, illetve részben ehhez kapcsolódóan a több évtizede zajló bevándorlás miatt etnikailag igen sokszínűek. Posztszocialista kontextusban így nagyobb jelentősége van az életstílusok, értékrendek, a társadalmi-gazdasági helyzet, a kultúrák sokféleségének. A kutatásunk mintaterületét Budapest VIII. kerülete, azaz a Józsefváros jelentette (1. ábra). A kiválasztást az indokolta, hogy a kerület Budapest egyik leginkább sokszínű része, ahol a fővárosi átlagnál magasabb a roma etnikumhoz tartozók aránya, budapesti összehasonlításban alacsonyak a jövedelmek és az ingatlanárak, illetve magas a bérlakásban élők aránya. Emellett részben az elmúlt évek városrehabilitációs beruházásai következtében dzsentrifikációs folyamatok is jellemzőek a kerületre,²⁰ ami új társadalmi csoportok és életstílusok megjelenését eredményezte – ezzel sokszínűbbé téve azt. Végezetül fontos kiemelni az egyetemek, illetve ehhez kapcsolódóan a diákság jelentőségét, hiszen a kerület több egyetemi épületnek ad otthont, és itt zajlik a Nemzeti Közszerződés Egyetem campusának a fejlesztése, bővítése is. Józsefváros számos hazai és külföldi diák lakhelye, ami tovább erősíti a mintaterületünk társadalmi sokféleségét.²¹

²⁰ Czirfusz et al. 2015, Kovács – Szabó, 2016, Ladányi, 2008; Földi – Kovács, 2011.

²¹ Fabula et al. 2017.

1. ábra A mintaterület elhelyezkedése Budapesten belül.
Szerkesztette Dudás Gábor

A fentiek mellett a külföldről érkező bevándorlók aránya is magasabb az átlagosnál a VIII. kerületben, különösen a Délkelet-Ázsiából és Afrikából érkezőké – hatásuk a városképen is meglátszik, legerőteljesebben az etnikai enklávék, illetve az etnikai háttérű vállalkozások létrejöttével.²² Józsefváros rendelkezik egy kapuszereppel a fővárosba érkezők számára: megfizethető lakhatást és vállalkozási telephelyet kínál az országon belülről és kívülről érkezők számára – aminek köszönhetően hagyományosan sokszínű és folyamatosan változó helyi társadalommal rendelkezik. A közelmúltban zajló városrehabilitációs beavatkozások eredményeképp a sokáig egységesen stigmatizáltnak számító terület egyes részeinek imázsa folyamatosan javul – ugyanakkor a társadalom fragmentálódása is jellemző.²³ A legjelentősebb ilyen fejlesztés a Corvin-Szigony projekt volt, de számos kisebb léptékű beavatkozás is lezajlott, amelyek során például a játszóterek, közterek felújítását végezték el. E városrehabilitációs folyamatok

²² Kohlbacher – Protasiewicz, 2012.

²³ Ladányi, 2014; Szemző – Tosics, 2005.

révén fontos utalni arra, hogy az önkormányzat kifejezetten támogatja és segíti az ingatlanfejlesztők tevékenységét, ami nem egyszer nagy visszhangot kiváltó konfliktusokat eredményezett például a bérlakásokban élők kilakoltatásához kapcsolódóan. Összegezve: Józsefváros igen sokszínű társadalommal rendelkezik a jövedelmeket, a társadalmi státuszt, az etnikai és nemzeti hovatartozást, a kultúrát vagy éppen az életstílusokat, értékrendet tekintve – így megfelelőnek tűnt a hiper-diverzitás fogalmának empirikus alkalmazására.

A sokszínűséggel kapcsolatosan számos kormányzati, önkormányzati, valamint civil kezdeményezés működik Józsefvárosban – ezek többsége nem kizárólag a kerületi vezetéshez kapcsolódik, hanem vagy a fővároshoz, vagy a nemzeti szinthez, ugyanakkor tevékenységük érinti a VIII. kerületet is – mint például a Migrációs Kerekasztal, vagy a ROMA-NET. Fontos kiemelni, hogy a diverzitással kapcsolatos politikákban gyakran megjelenik egy pozitív-negatív kettősség: az első a kapcsolódó előnyökre, míg a másik a lehetséges konfliktusokra, problémákra fókuszál. Az első felfogásra jelent példát a főváros Integrált Városfejlesztési Stratégiája, amely szerint például Budapest egyik erőssége a „*dinamikus társadalmi élet, pezsgő underground kultúra, kreatív és befogadó (etnikai-kulturális sokszínűséget értéként kezelő) kulturális elit*”.²⁴ A szakpolitikák jelentős része a második megközelítésre jelent példát, és a társadalmi egyenlőtlenségekből adódó problémák kezelését célozza. Ilyen például a főváros Esélyegyenlőségi Programja, vagy a különösen kiszolgáltatott csoportok (pl. romák, hajléktalanok) helyzetével foglalkozó kezdeményezések. A sokszínűséget erőforrásként kezelő dokumentumokra talán a legjobb példa a 2013-ban elfogadott Nemzeti Migrációs Stratégia, amely szerint Magyarországnak vonzó célországga kell válnia „*a nemzetgazdaság szempontjából hasznos tevékenységet végzők (pl. magasan képzett munkavállalók) számára*”.²⁵

A kerületen belül a sokszínűséghez kapcsolódó kezdeményezés a LÉLEK, amely a hajléktalan emberek helyzetén igyekszik javítani. A program célja, hogy segítse a hajléktalanná válók társadalmi és

²⁴ Budapest Főváros Önkormányzat, 2009. 9.

²⁵ Belügyminisztérium, 2013. 17.

gazdasági reintegrációját, többek közt a lakhatási, vagy a munkaerőpiaci problémák megoldásán keresztül. A LÉLEK programot a kerületi önkormányzaton kívül egyházi szervezetek, és a kormány is támogatja. A Roma-Net, amely az Európai Unió Urbact II. programján belül indult, a budapesti romák társadalmi integrációját célozza – mivel Józsefvárosban a romák aránya magasabb a budapesti átlagnál, így itt nagyobb jelentősége volt ennek a kezdeményezésnek, mint más kerületekben.

Az alulról szerveződő kezdeményezésekre példát jelent a Leonardo Közösségi kert, amelynek célja, hogy a városi kertészkedés révén erősítse a közösségi szellemet, a társadalmi kohéziót, és találkozási lehetőséget biztosítson a különböző társadalmi háttérű emberek számára.²⁶ A sokszínűség gazdasági kiaknázását célozza a Grund, amit a Google indított el 2013-ban a startup vállalkozások támogatására, valamint a kreatív tevékenységek segítésére. Végül, de nem utolsósorban érdemes kiemelni az elmúlt években egyre népszerűbbé váló városi sétákat, amelyek egyik fontos színtere a Józsefváros. Ezek a séták a kerület társadalmi sokszínűségét (pl. a kínai bevándorlókra fókuszálva), vagy az épített örökségét állítják középpontba, és mutatják be az érdeklődőknek.²⁷

A sokszínűséggel kapcsolatos intézkedések egyik fontos szereplője az 1997-ben létrehozott Rév8 Zrt, amely a kerületi városrehabilitációs programok tervezéséért, lebonyolításért felelős, részben kerületi, részben fővárosi tulajdonban lévő cég. Szerepük különösen 2011 előtt volt jelentős, azóta némiképp háttérbe szorultak – kérdés, hogy ez milyen hatással lesz a szociális városrehabilitáció lehetőségeire.

A kerületi kezdeményezéseket illetően fontos kiemelni a közterek szabályozásával kapcsolatos intézkedéseket, illetve a kapcsolódó vitákat is: Józsefváros 2010 után; vezetése kiemelten fontosnak tartja a közterek ellenőrzését, így számos helyen térfelügyelő kamerákat helyeztek el, illetve a helyi szabályzatokban próbálták a nem kívánatosnak tekintett viselkedési jelenségeket visszaszorítani. Emellett a kerület vezetése 2011-ben (az alacsony részvételi arány miatt sikertelennek bizonyuló) helyi népszavazást kezdeményezett a

²⁶ Bende – Nagy, 2015.

²⁷ Fabula és tsai, 2014.

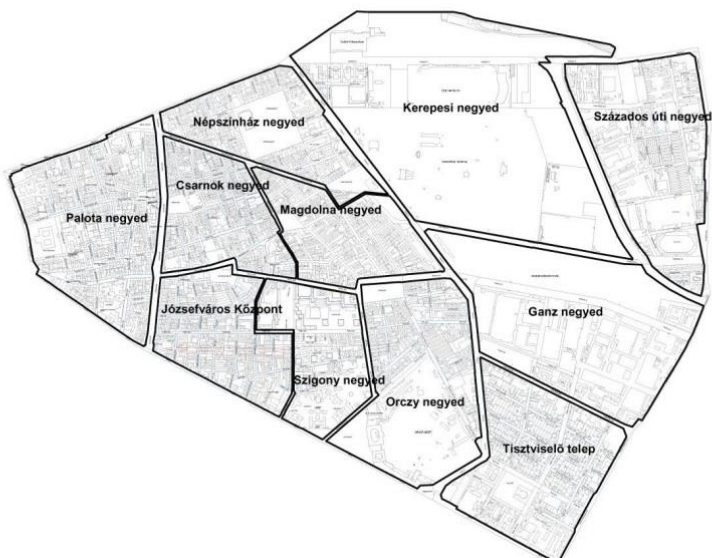
hajléktalanság helyi tiltásáról is. Emellett bezárták a Kék Pont által működtetett tücsereprogramot – ettől azt várták, hogy a köztereken visszaszorul a drogfogyasztás, vagy legalábbis kevésbé lesz látható. Ugyanakkor ahogy azt az interjú kutatásunk is alátámasztja, ez a cél a kerület nagy részben nem valósult meg, és a köztereken láthatóbbá vált, nagyobb problémákat okoz a droghasználat. A fentiekből világos, hogy a sokszínűség kezelését illetően több szereplő is aktív, akik különböző földrajzi léptékekhez tartoznak. Az a következtetés is levonható, hogy az egyes szereplők tevékenysége ellentmondásos hatással van a sokszínűsége: elsősorban a kívánatosnak, pozitívnak tekintett sokszínűséget kívánják erősíteni, ugyanakkor a negatívnak tekintett (pl. a gazdaságilag nehezen, vagy egyáltalán nem hasznosítható) formákkal szemben igyekeznek fellépni.

Vizsgálatunk során interjú kutatást végeztünk Józsefváros lakói között. Arra törekedtünk, hogy minél jobban megjelenítsük az interjúpartnerek összetételében a kerület sokszínűségét. Összesen 50 félig strukturált interjút készítettünk 2014 decembere és 2015 márciusa között, az interjúpartnereket a kerületet jól ismerő kulcsszereplők segítségével, illetve hólabda módszerrel választottuk ki. A kutatás egyik problémáját az jelentette, hogy többszöri próbálkozás ellenére a lakosság köréből ázsiai bevándorlókat az érintettek merev elzárkózása miatt nem sikerült megszólaltatnunk. A lakosok közül választott beszélgetőpartnerek többsége nő volt (31 fő), a kor szerinti megoszlást tekintve pedig a 31-49 évesek adták a legnagyobb csoportot. A többségük magyar nemzetiségű volt, 13 fő adott meg a magyaron kívül más nemzetiséget is. 8 fő született Magyarországon kívül – többnyire a szomszédos országokban. Az interjúvázlatot a DIVERCITIES projekt partnereivel közösen dolgoztuk ki, és a projekt mind a 14 mintaterületén ugyanazokat a kérdéseket használtuk. Minden interjút rögzítettünk, majd szó szerint legépeztünk, és az elemzés a szó szerinti interjúszövegek alapján készült. Az egyes interjúk időtartama 45 perc és 2 óra között változott. Az interjúk helyszíne különböző volt: egyes esetekben a beszélgetőpartnerek otthonában, más esetekben a munkahelyükön vagy kávézóknak, egyéb közösségi terekben zajlottak az interjúk. Az interjúpartnerek védelme érdekében a tanulmányban nevek helyett kódokkal jelöljük a megkérdezetteket: az R kezdetű kódok a lakosokat, az E kezdetűek pedig a vállalkozókat jelölik. Az egyes interjúpartnerek nemzetiségi hovatartozását önbevallás alapján adjuk

meg. Emellett a kerület gazdasági folyamatainak jobb megértése érdekében interjúkat készítettünk a helyi vállalkozók körében is: 2015 decembere és 2016 márciusa között összesen 38 vállalkozói és 2 szakértői interjú készült el. Az interjúpartnereket itt is hasonló módon választottuk ki, mint a lakossági kutatás során. A lakossági és a vállalkozói interjúk között nem volt átfedés, azaz a két vizsgálati szakaszban másokat kérdeztünk meg – bár a vállalkozók egy része a kerületben is él, így helyi lakosként is érintik a Józsefvárosban zajló folyamatok. Mind a vállalkozók, mind pedig a lakosok körében végzett interjúk kutatás során ügyeltünk arra, hogy a kerület minden negyedéből gyűjtsünk információkat – azaz minden negyedben készítettünk interjút. Jelen tanulmány elsősorban a lakosok véleményére fókuszál, azonban néhány esetben kitérünk a vállalkozók által elmondottakra is.

A sokszínűség érzékelése Józsefvárosban

Három fő témára összpontosítottunk az elemzés során: milyen határokat érzékelnek a kerület lakosai Józsefvároson belül, azaz melyek azok a választóvonalak, amelyek az egyes csoportok között húzódnak, és ezek milyen erősek? Emellett kíváncsiak voltunk arra, hogy a diverzitás milyen dimenzióit érzékelik a helyiek, és ezekkel kapcsolatban milyen attitűdökkel rendelkeznek? Végezetül azt is vizsgáltuk, melyek azok a terek, amelyeken a sokszínűség érzékelhető – az egyes köztereken a sokszínűség milyen formái jelennek meg és hogyan?

2. ábra Józsefváros belső tagozódása.

Szerkesztette: Dudás Gábor

Józsefváros 11 különböző negyedre oszlik (2. ábra), amelyek főleg településmorfológiai és funkcionális alapon különíthetők el. Az egyes negyedeknek általában 8-10 ezer lakosa van, és nem mindegyikükben jellemző a történelmileg kialakult helyi identitás. Az interjúk során az derült ki, hogy az érzékelt határok eltérnek a kerület negyedeinek határaitól. Amikor az interjúpartnereket arra kértük, hogy mutassák be a saját környéküket, általában az akciótereiket írták le, amelyekhez nem szükségszerűen társítottak éles határvonalakat. Ezek a terek sokszor nem is voltak kompaktak, hanem útvonalakból, csomópontokból és tájékozódási pontokból álló diffúz tereket írtak le a megkérdezettek;

„Hát az, amit főleg használok, az a Rákóczi tér, mert oda járok a csarnokba vásárolni, de igazából azt is csak azóta, mióta a lányom

megszületett, mert addig igazából a Blahán jártam, addig, míg meg nem született, mert ott leszálltam a buszról, bevásároltam, és egyből bejöttem, és innen igazából én nagyon nem nézelődtem, még szoktunk járni a gyerekekkel, az a Teleki tér, néha a Mátyás-tér.”
(R19, nő, 37 éves, diszpécser, magyar)

A leírt mentális terek kiterjedését, határait az interjúpartnerek lakóhelye (a kerület belső részei, vagy periférikus területei), kora, neme, jövedelme, társadalmi-gazdasági helyzete, lakóhelyük épített környezetének sajátosságai egyaránt befolyásolta. Emellett az is fontos szerepet játszott, hogy az illető milyen régen él a területen; a régebben Józsefvárosban élők számára a kerület külső határai fontosabbak, és jobban érzékelhetőek, mint a belső határok.

Különösen az idősekre volt jellemző, hogy saját aktivitási terük csupán néhány háztömbre korlátozódott, míg a fiatalabbaké a kerület határain túlra is kiterjedt. A nemrég a területre költözött lakosok sajátos csoportot alkottak; az ő Józsefvároson kívül kapcsolataik és aktivitásuk erős maradt, és az érzékelt lakókörnyezetük meglehetősen szűk – mivel kevés ismerettel rendelkeznek a kerületről. Ők a saját környékükről igen pozitív képpel rendelkeznek, míg a kerületet negatívan ítélik meg. A kerületen belüli viszonylag kis kiterjedésű aktivitási tereket jól illusztrálja az alábbi idézet:

„Ha így mondom az én környékem, nekem az 5., 8., 7., kerület konkrétan Budapesten belül az én környékem, mert nekem munkából adódó mi sem otthoni gyógytornával foglalkozom gyakorlatilag ezek az én 5., 8. kerület a körzetem, meg a 7. inkább mint volt lakóhely [...] Bemegyek a Pennybe, meg hazamegyek vásárolni, meg ott lakunk, meg elmegyek futni a környéken, de hát igazándiból arról a fél négyzetkilométer ami ott van, arról elég nehéz külön beszélni.”
(R20, férfi, 40 éves, gyógytornász)

A kerület határait különösen erősen érzik a mintaterület középső és külső részein élők, míg a belvároshoz közel (a Nagykörúton belül, a Palotanegyedben) lakók számára a másutt erős kerületi határok elmosódnak, és egy belvárosi identitás jelenik meg – ők gyengébben is kötődnek a VIII. kerülethez, mint a Nagykörúton kívül élők. Ennek megfelelően a belső határokat tekintve a legfontosabb a Nagykörút, amely elválasztja az inkább a magát inkább belvároshoz tartozónak érző Palotanegyed-bélieket és a kerület többi részén

élőket. Így a körút nem csupán funkcionális és morfológiai határvonal, hanem egy társadalmi választóvonal is a kerület jómódúbb és kevésbé jómódú lakói között.

„Én a 8. kerületet (abszolút) közvetlen lakókörnyezetemnek tekintem, úgy nem is tudom, hogy mi az, ami kiesik. Hát mondjuk talán a Körút. Tehát a Körút, meg aztán a Palota negyed az az már egy másik rész. Az ott egy kicsit puccosabb, egy szóval egy kicsit más, mint a 8. kerület, ami nekem a 8. kerület.” (R34, nő, 61 éves, designer, magyar-zsidó)

Hasonló választóvonal fedezhető fel a Józsefváros külső részén fekvő Tisztviselőtelep és a többi negyed között is – az előbbi falusias jellegű, némiképp zárt társadalmú terület. Egy interjúpartnerünk így írta le az itt élőket:

„Nem tekintenek ők sehogy se senkire, mert mennek és dolgoznak. Tehát ők reggel fölkelnek, mennek és jönnek vissza.” (R23, férfi, 65 éves, nyugdíjas, magyar)

Különösen erős az érzékelt határ a Tisztviselőtelep és a szomszédos Orczy-negyed között – mind építészeti, mind pedig társadalmilag. Utóbbi terület megítélése negatív, és a negyeden belül a Diószeghy utca rendelkezik a legrosszabb reputációval, és az interjúpartnereink ha tehetik, elkerülik a környéket. Sajátos esetet jelent Józsefvároson belül a Corvin-negyed, ahol 2004 óta nagy léptékű városrehabilitációs beavatkozások zajlottak (1. kép). Itt a Práter utca alkot éles határvonalat az új, és a leromlott, régi épületek között. A városrehabilitációhoz kapcsolódóan megújult területeken irodák, üzletek, magas presztízsű lakások találhatóak, az itt élők tipikus példái a dszentrifikáció során beköltözőknek. Az interjúk alapján ők csak elvétve szelik át a Práter utca választóvonalát, és nem keverednek a leromlott területek lakóival. Ugyanakkor a megújult területek szolgáltatásait a szegényebbek is igénybe veszik.

1. kép A Corvin-sétány. Fotó: Boros Lajos

Az interjúkban a VIII. kerületet többnyire egy sokszínű városrészként jellemezték. A leggyakrabban az életkort, a nemzetiségi és etnikai hovatartozást, az életstílust, az anyagi helyzetet és a munkaerőpiaci helyzetet emelték ki, mint a különbségek dimenzióit. Józsefvárost a városrehabilitáció következtében egy gyorsan változó területként írták le, ahol sok belföldi és külföldi beköltöző, bevándorló él. A leggyakrabban említett csoportok: problematikus vagy fenyegetőnek tartott emberek, bevándorlók és új beköltözők, szegények, valamint a régóta a kerületben élők, ezen belül különösen a nyugdíjasok, idősek.

Az első csoportban a leggyakrabban a romákat és a droghasználókat említették, de egyes esetekben a hajléktalanok és a munkanélküliek is megjelentek, mint fenyegetést jelentő csoportok. A romák jelenlétét több esetben is egyértelműen a veszéllyel és deviáns viselkedéssel kapcsolták össze, ahogy azt az egyik, Egyiptomból bevándorolt interjúpartner szavai is bemutatják:

„Az épület, ahol élek, nem veszélyes, nincsenek cigányok.” (R25, férfi, 50 éves szakács, egyiptomi)

Az egységesen bevándorlókként jellemezhető csoport tagjait különböző jellemzőkkel írták le az interjúkban: diákok, falusiak, arabok, feketék, románok, nyugat-európaiak, vagy egyszerűen csak „külföldiek”. A sok különböző elnevezés is mutatja a kerületben élők sokféleségét. Érdekes módon az ázsiaiakat viszonylag ritkán említették az interjúpartnerek – annak ellenére, hogy 2014-ig a kerületben működött az ország legnagyobb, legismertebb kínai piaca, a Négy Tigris Piac. Ezt magyarázhatja a kínai közösség zártsága, valamint a piac viszonylagos periferikus helyzete a kerületen belül. Néhány esetekben a beköltözőket problematikusnak írták le, mert úgy vélik, hogy nem tisztelik a régebben ott lakókat, és egyes megkérdezettek szerint sok közöttük a bűnöző;

„...a Négy Tigris piacon nagyon sok ide átjövő román alkalmi munkás talált munkát, itt béreltek lakást a környéken, egy lakásba 20-an, tehát rengetegen, természetesen én megértem azt, hogy egy kis lakásba 20 ember nem tud úgy tartózkodni, kvázi a jó időről beszélnek, lejönnek az utcára, és az utcán élnek, vagy a lépcsőházba élnek. De még ez se volna baj, de hangosak, kiabálnak, szemetelnek, tehát úgymond a nyugalmat, a megszokott életkörülményt egy házba felbolydítják, olybá, hogy az utcára is kijönnek. Tehát nem csak benn a lépcsőházba, vagy a belső udvarba zajlik egy ilyen esemény, hanem kint az utcán. Verekedés, atrocitás, hangoskodás, késelés stb. Na ez már zavaró.” (R1, nő, 63 éves, nyugdíjas, magyar)

Ugyanakkor a beköltözőket nem egy esetben pozitív kontextusban említették, mivel a stabilabb pénzügyi helyzetük miatt rendszeresen fizetik a közös költséget és hozzá tudnak járulni a társasházak működéséhez.

“...rengeteg fiatal költözött ide, aminek nagyon örülök, mert hogy mondjam talán egy kicsit 1, fizetik a közös költséget, 2 pedig talán egy kicsit jobban odafigyelnek mindenre, mint ahogy előtte volt.” (R19, nő, 37 éves, diszpécser, magyar)

A szegényeket és a régóta a kerületben élőket gyakran említették a dzsentrifikációs és studentifikációs folyamatokkal összefüggésben. Az említett csoportok általában a változások vesztesei, és kiszorulnak a felértékelődő területekről. A szegények különösen a kerület külső részein élnek, a korábban igen leromlott belsőbb részokről (Corvin-negyed) a városfelújítás során kiszorultak – ebben

a folyamatban az önkormányzat és a piaci szereplők együttműködtek egymással. A hosszabb ideje a kerületben élők és az új beköltözők között a legnagyobb különbség talán az életstílust tekintve tapasztalható; az újak általában aktívabbak, szélesebb kapcsolatrendszerrel rendelkeznek.

A társadalmi sokszínűség mellett sokan említették az egyes negyedek eltérő építészeti karakterét, miliójét is, mint a diverzitás megjelenési formáját – ezt mutatja az alábbi idézet is:

“...Tisztviselőtelep, az egy megint egy másik világ mellette a kolónia, az megint egy külön kis munkáskörnyék úgyhogy ez, ez egy nagyon változatos erről nehéz szinte egy házról házra változik akár, de környékről környékre mindenképpen hogy milyen a helyzete.” (R20, férfi, 20 éves, gyógytornász, magyar)

Az interjúalanyok többnyire természetesnek vették Józsefváros sokszínűségét, és nem nagyon említettek olyan előnyöket vagy hátrányokat, amelyek abból származnának, hogy a kerületben élnek. Sőt, nem egy esetben meg is lepődtek az erre vonatkozó kérdésen – azaz a korábbi kutatások tapasztataihoz hasonlóan itt is természetesnek veszik a diverzitást. Az interjú adó helyi vállalkozók ugyan nyíltan nem fogalmazták meg, hogy Józsefváros diverzitása motiválta a telephely- vagy profilválasztásukat, ugyanakkor többen is kiemelték azt, hogy milyen sokfélék a potenciális vásárlók, mint például az egyik vállalkozó, aki ajándékboltot és szendvicsbárt működtet a Palotanegyedben;

„...rohamosan fejlődik ez a városrész, hogy az a Krúdy utca gyakorlatilag nagyon hamar, most így az elmúlt pár év alatt ilyen nagyon közkedve vált. Gondolom részben a szálloda miatt is és hogy olyan vendégeket vonz, akik tehetősebbek és ezért is, a sok olyan, tudom, hogy sok olyan turista is volt, aki miután itt volt, úgy döntött, hogy itt vesz a környéken lakást. És akkor úgy mentek fel az ingatlanpiaci árak, így ez által növekedett az a réteg, aki inkább a keresőképes réteg, gondolom én. [...] Tehát itt vannak az egyetemek, itt a SOTE, a Színművészeti, a Semmelweis igen, a Pázmány Péter, ugye ezek mind olyan egyetemek, ahova azért tehetősebb, módosabb gyerekek járnak, és ebből kifolyólag a környékbeli gasztrokultúra is úgy fejlődik, hogy picit annak megfelelően, hogy ezeket az igényeket kielégítse.” (E3, nő, 37 éves, kereskedő, magyar)

A sokféleséget sokan nem társadalmi oldalról közelítették meg, hanem a lehetőségek, a funkciók, szolgáltatások, vagy az épített környezet sokszínűségét emelték ki. Ez összefügg azzal, hogy mind a lakosok, mind pedig a vállalkozók szempontjából kapuszerépe van Józsefvárosnak: lehetőséget teremt a fővárosi ingatlanpiacra való belépésére, a fogyasztók elérésére. A terület átmeneti zónát jelent a sűrűbb beépítésű belváros és a periférikus kerületek között, emellett jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkezik. Ez a szemlélet megjelenik az ingatlanfejlesztők gondolkodásában is;

„Ez nem is egy kulturális, ez funkcionális mix, mert ezek a funkciók itt tudnak együttműködni. Ha valamelyik embert kivesszem, összedől az egész rendszer. [...] az a mix külföldi példák alapján elég jól lett összerakva.” (E6, férfi, 38 éves, ingatlanfejlesztő, magyar)

Bár az interjúpartnerek közül kevesen említették nyíltan a diverzitást, mint a kerület egyik legfontosabb előnyét, többen is kiemelték Józsefváros kulturális életét, ami vonzó a fiatal beköltözők számára. Mivel a helyi lakosság magyar viszonylatban igen heterogénnek számít, így a különbségek – legyenek azok demográfiaiak, kulturálisak vagy szocio-ökonómiaiak – elfogadása erősebb az átlagosnál. A különböző háttérű emberek mixe lehetőséget teremt a csoportok közötti interakciókra.

A városrehabilitációt többen is úgy ítélik meg, hogy pozitív értelemben válik sokszínűbbé a terület;

“Hát, igazából talán azért inkább pozitívabbnak látom a sokszínűséget, talán abból is adódóan, mivel korábban homogénebb volt, és negatív értelemben a kerület, azonban az említett újabb tömbökkel is, illetve a beköltöző gazdagabb, kvalifikáltabb réteg megjelenésével, mindenféleképp úgy gondolom, hogy emelkedett a környék általános presztízse. És ebből a szempontból az, hogy heterogénebbé vált társadalmilag ez a környék, ez szerintem pozitív, mert a korábbi homogenitás, az meglehetősen negatív volt, és a lecsúszott, elszegényedett, illetve a bűnözésből élő elemek többségét jelentette.” (R10, férfi, 36 éves, újságíró, magyar)

A sokszínűséghez kapcsolódó negatívumok között elsősorban a deprivált háztartások magas arányát és a szegénység, köztereken történő megjelenését említették. Emellett a romák helyzetét is többen

szóba hozták; a munkaerőpiacról kiszoruló romák többsége szegénységben él. Az alacsonyabb státuszú lakosokkal kapcsolatban többször szóba került a szemetelés, az alacsonyabb higiéniai standardok problémája. A köztéri droghasználat és a az eldobált injekciós tűk szintén gondot jelentenek – különösen a Kék Pont tücsere programjának bezárását követően.

„...meséltek olyanokat az egyik kiköltöztetendő lakók is, hogy volt mikor reggelente seprűvel kellett elsöpörni a tüket. Hogy ki tudjanak menni a lakásból, mert, nyilván, nem akartak belelépni.” (R42, nő, 23 éves, gyakornok, magyar)

Az eltérő életstílusokból szintén adódnak problémák, konfliktusok: egyes interjúpartnerek arról számoltak be, hogy a fiatalok, a romák, illetve a külföldiek gyakran hangosabbak a kelleténél. Hasonló tapasztalatokról számolt be egy szállodatulajdonos is, aki a külföldi diákok hangos bulizását emelte ki, mint konfliktusforrást a Corvin-negyedben;

„Néha, néha, amikor ősszel, ugye, a, az iskolakezdes környékén, újra benépesülnek azok a lakások, amikben diákok laknak, és akkor mindjárt egy ilyen ismerkedő, vagy ilyen welcome partyval kezdenek, és az belenyúlik az éjszakába, azért akkor előfordul, de kezelhető mértékű, tehát, meg amikor megjönnek az új diákok, külföldiek, és még nem illeszkednek be, hogy úgy mondjam, az itteni szabályrendszerbe, addig, addig előfordul, hogy, hajnalok hajnalán a teraszon énekelnek különböző nótákat, vagy hangoskodnak, vagy éppen a saját népiük népi hangszereit pengetik vagy ütögetik. És aztán ugye, a lakóközösség azért úgy helyre tereli őket, tehát úgy azért nagyjából ilyen november tájékára azért ezek már elcsöndesednek.” (E13, férfi, 64 éves, szállodatulajdonos, magyar)

A sokszínűség megtapasztalásának elsődleges színterei a közterek, amelyek közül leginkább az utcákat, tereket, játszótereket, parkokat és piacokat említették, míg az olyan kvázi közterek, mint a bevásárlóközpontok, vagy szórakozóhelyek kevesebb említést kaptak. Annak ellenére így van ez, hogy a kerületben található Corvin Plaza Budapest legnagyobb, legforgalmasabb bevásárlóközpontjai közé tartozik – azonban úgy tűnik, hogy jelentős részben a kerületen kívüli vásárlókat szolgál ki, és nem tölt be olyan szerepet a helyi mindennapi életben (pl. találkozási helyként), mint

azt várnánk. Ez így elsősorban a fogyasztás színtere, nem a közösségi életé. Azonban a kerület változó lakossága és az új igények megjelenése a fogyasztás új tereit hozza létre, illetve teszi fontossá – pl. a diákok vagy a jómódú beköltözők igényeit kielégítő szórakozóhelyek, vásárlási lehetőségek egyéb létesítmények. Emellett azonban fontosak maradtak a fogyasztás és a közösségi élet olyan helyei, mint a kerület hagyományos piacai, amelyek közül talán a közelmúltban felújított Teleki téri piac a legfontosabb, legsokszínűbb találkozási hely.

„Tényleg nagyon szépen megcsinálták például a Teleki téri piacot. És én tényleg imádom főzni, imádom piacra járni, és előtte a Teleki téri piacra, hát most csinálták meg kb. 1 éve, 7 évig nem mentem be egyszer se. [...] most ezt megcsinálták, tényleg nagyon jó. Iszonyat jó hangulata van. Vannak ilyen kis hentesek, kis pék mit tudom én, és így elég sűrűn van, hogy elmegyek, és akkor egy komplett zenekar ilyen nagybőgővel meg ilyenekkel ott játszik, és közbe az emberek lángosznak, meg így kávézgatnak, és ilyen iszonyatosan jó hangulata van.” (R48, nő, 28 éves, ügyvédjelölt)

Az interjúk alapján nem emelhető ki egyetlen központi hely, ahol a lakók a szabadidejüket töltik, találkoznak egymással. Ehelyett az jellemző, hogy az egyes negyedek, városrészek mind-mind rendelkeznek olyan közterekkel, amelyek lehetőséget teremtenek az interakcióra. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy a különböző negyedek lakói közötti találkozásnak kisebb az esélye. Különösen az idősebbek, illetve az egészségi problémákkal küzdők számára van nagy jelentősége a közelségnek a közterek használata kapcsán, ahogy azt a következő idézet is mutatja;

„Én elmegyek a doktornőhöz, elmegyek a piacra, vagy éppen kiszaladok a közértbe, vagy ide szaladok, vagy ki a dohányboltba, és én azonkívül nagyon máshova nem, mert nekem háromnap hideg élelem kell, mire hazajönnék. Ugyanis nagyon-nagyon fájnak a lábaim.” (R41, nő, 55 éves, takarító, magyar-roma)

A sokszínűséget a közterek kapcsán gyakran említették negatív kontextusban az interjúpartnerek, például a deviáns, vagy szokatlannak számító viselkedés kapcsán, amiket elsősorban a bevándorlókhoz és a romákhoz kötnek.

Az interjúk alapján a kapcsolatok kialakulásának a hasonló korú, életstílusú vagy éppen hasonló életciklusban lévő között van nagyobb esélye – e tényezőknél van a legnagyobb hatása a köztetek használatára, az ottani aktivitásra. A köztetek használatát illetően több konfliktust is kiemelték az interjúpartnerek. Ezek egy része ahhoz kapcsolódik, hogy kik használhatják, és kik nem az egyes közteteket. A helyi és országos szabályozás gyakran szűkíti a potenciális térhasználók körét – ezzel pedig a tereken megjelenő sokszínűséget is. Az interjúk alapján a helyiek nagy része támogatja ezeket az intézkedéseket, ahogy ezt az egyik interjúpartner is megfogalmazta;

„Hát, igen, a kamerák, azok tényleg jók, mert azért nagyon tudjuk, hogy a területben többnyire romák, ugye, laknak, most, ugye, a Teleki tér, Dob utca, ugye, azok környékén tudom azt, hogy Diószeghy, azért tisztában van az ember velem, hogy mi van a területben, és hogy én fejlődést látok ebben, hogy történik jobb, jobb, jobb dolgok történnek azért.” (R33, férfi, 37 éves, zenész, magyar-roma)

A konfliktusok egy másik jelentős forrása a tevékenységekhez, aktivitáshoz kapcsolódik; az emberek különböző célokra szeretnék használni a parkokat, tereket, egyéb közteteket, és ez felhasználói konfliktusokhoz vezet. A romákkal szemben; előítéletek a köztetek használata kapcsán is többször megjelentek – nem egy esetben viszonyítási pontként, vagy „magától értetődő” magyarázatként.

„A cigányokról beszélek. Igen-igen. Itt a közelben is vannak. [...] Igen, 2 utcányira van, borzasztó hely. Ott senki nem mer gyalog elmenni. Ez a szégyen.” (R31, nő, titkárnő, magyar)

Több interjúpartner is panaszkodott a megfelelő közösségi terek hiányára, és arra, hogy igazából találkozási lehetőségek csak a „fizetés” helyeken, kocsmákban, kávézókban vannak - ami a köztérfunkció áruvá válásának a következményeként is értelmezhető. Különösen a Palotanegyedben (2. kép) és a Corvin-negyedben jellemzőek ezek – azaz azokban a negyedekben, amelyeket a leginkább érint a dzsentifikáció, és ezzel a lakosság összetételének változása – ahogy ezt az egyik. a Palotanegyedben élő interjúpartnerünk is elmondta;

„Kevés közterület van. Ugye a legelső az a Múzeum kert, azt rendszeresen használjuk. [...] Gutenberg téren van az egyetlen játszótérünk. Kis szerény, de van. Azt már kétszer felújították, úgyhogy viszonylag jó állapotban van. És a többi azok a sétálóutcák, és egyéb kisebb részek, amik meg nagyon nem működnek közterületként, hát a terek, ahol külön vendéglátó egységek vannak, Mikszáth tér és társai ilyen helyek. Egy-egy fesztiválkor nagyon jól működnek.” (R22, férfi, 48 éves, építész)

2. kép Új szolgáltatások, vendéglátóhelyek a Palotanegyedben.
Fotó: Boros Lajos

Józsefvárost jelentős mértékben érinti a közösségi szállásadás, azaz az Airbnb terjedése,²⁸ azonban sem a megkérdezett vállalkozók, sem pedig a helyi lakosok nem említették közvetlenül ezt a jelenséget. Ugyanakkor többen is panaszkodtak arra, hogy a lakók gyakori cserélődése lehetetlenné teszi, hogy mély kapcsolatok, valódi, működő közösségek alakuljanak ki. Az Airbnb terjedése erősíti ezt a hatást, hiszen akár hosszabb ideje ott lakó bérlők is

²⁸ Dudás és tsai, 2016.

kiszorulhatnak amiatt, hogy az addigi bérleményüket a tulajdonos inkább a rövid távú bérbeadáson keresztül kívánja hasznosítani. A közösségi szállásadás népszerűségének növekedése emellett olyan viselkedésformák (éjszakai zajongás, hangos mulatozás stb.) terjedéséhez is vezethetnek, amelyek erősíthetik a helyi lakosok és a turisták közötti konfliktusokat – ennek révén pedig hathat a sokszínűség általános megítélésére is.

Összegzés

Kutatásunk alapján kijelenthető, hogy Józsefváros társadalmának egyik alapvető vonása a sokszínűség, mégpedig az igen széles értelemben felfogott sokféleség – aminek megragadására kifejezetten alkalmasnak tűnik a hiper-diverzitás fogalma. Az interjúk alapján az derült ki, hogy Józsefvárosban a sokféleség érzékelését illetően ugyan megjelenik az etnikai és nemzetiségi hovatarozás, de nem kizárólagos: az interjúalanyok gyakran említették a szegényeket, az ország más részeiről érkező új beköltözőket, vagy a problémásnak tartott csoportokat. Előítélet elsősorban a romákkal szemben jelent meg. A külföldről érkező bevándorlókkal kapcsolatosan nem tapasztatunk erős előítéletességet, ellenségességet – bár egyes csoportokhoz kapcsolódóan több problémát is említettek az interjúkban. De ilyenkor a hangsúlyt a deviáns viselkedésre helyezték az interjúpartnerek, nem az illetők etnikai hátterére. A sokszínűség szempontjából az egyik legfontosabb folyamat a dzsentrifrikáció; az új beköltözők más anyagi és társadalmi helyzettel, életstílussal rendelkeznek, és eltérő korosztályhoz is tartoznak. Rövid távon ez a sokszínűség fokozódását jelenti, hosszabb távon azonban egyes csoportok kiszorulását eredményezheti. Az interjúk alapján a kerület sokszínűsége erősödik – akárcsak a presztízse, ami további új beköltözőket vonz majd a jövőben, különösen a kerület belső részeibe. Az interjúpartnerek számára a fiatalok és a külföldiek beköltözése tűnik a leginkább érzékelhető, és őket leginkább érintő folyamatnak. Feltűnő, hogy az interjúkban általában nem tettek éles különbséget a Magyarországról, valamint a külföldről érkező beköltözők között. Az aktivitási tereket illetően az a jellemző, hogy több csoport is a lakóhelyéhez közeli köztereket használja, így kisebb eséllyel találkozik a sokszínűség megnyilvánulásával. Ez azért is így van, mert több esetben a kerületi, fővárosi és országos

szabályozások és egyéb intézkedések (pl. terek kialakítása, funkciói) is a köztéri viselkedés homogenizálása irányába hatnak.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy az elmúlt években a migrációs folyamatok, az EU-ba érkező menekültek növekvő száma, és a kapcsolódó politikai válaszok, valamint diskurzusok következtében valószínűleg jelentősen megváltozott a sokszínűség megítélése, valamint átalakulóban van a politikai szabályozás is. Emellett a közösségi szállásadás növekvő népszerűsége is hathat arra, hogyan vélekednek a kerületben lakók a társadalmi sokféleségről. Ugyanakkor vizsgálatunk megteremti a lehetőséget a későbbi összehasonlító kutatásnak azzal, hogy egyfajta „kiinduló állapotot” mutat be.

Felhasznált irodalom

- Amin, Ash: Ethnicity and the multicultural city: living with diversity. *Environment and Planning A*, 34. (6.) 2002. 959–980.
- Bell, Joyce M. – Hartmann, Douglas: Diversity in everyday discourse: the cultural ambiguities and consequences of ‘happy talk’. *American Sociological Review*, 72. (6.) 2007, 895–914.
- Bende Csaba – Nagy Gyula: Közösségi kertek Szegeden: Empirikus vizsgálatok és esettanulmányok. *Földrajzi Közlemények*, 140. (1.) 2016, 55–72.
- Boros, Lajos – Fabula, Szabolcs – Horváth, Dániel – Kovács, Zoltán: Urban diversity and the production of public space in Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65 (3). 2016, 2019–2024.
- Boschman, Sanne: Residential Segregation and Interethnic Contact in the Netherlands. *Urban Studies* 49. (2.) 2012, 353–367.
- Czifrusz, Márton – Horváth, Vera – Pósfai Zsuzsa – Szabó, Linda: Gentrification and rescaling urban governance in Budapest-Józsefváros, *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 1. (4.) 2014, 55–77.
- Delanty, Gerard: A cosmopolitan approach to the explanation of social change: social mechanisms, processes, modernity. *Sociological Review*, 60. (2.) 2012, 333–354.

- Dudás Gábor – Boros Lajos – Pál Viktor: Közösségi szállásadás Budapesten - Az Airbnb térnyerése. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 5. (34.) 2016, 66–83.
- Egedy, Tamás – Kovács, Zoltán: The capacity and potentials of Budapest to attract creative economy. *Hungarian Geographical Bulletin* 58. (4.) 2009, 281–294.
- Erőss Ágnes: Contested spaces. Ethnic visibility in the city of Oradea. In: Calcatinge A. (ed.) *Critical spaces: contemporary perspectives in urban, spatial and landscape studies*. Münster: LIT Verlag, 2011. 69–87.
- Fabula, Szabolcs – Boros, Lajos – Kovács, Zoltán – Horváth, Dániel – Pál, Viktor: Studentification, diversity and social cohesion in post-socialist Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin* 66. (2.) 2017. 157–173.
- Fabula, Szabolcs – Horváth, Dániel – Kovács, Zoltán: *Urban policies on diversity in Budapest, Hungary*, Szeged: University of Szeged, 2014.
- Florida, Richard: *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books, 2002.
- Forrest, Ray – Kearns, Ade: Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38. (12.) 2001, 2125–2143.
- Földi, Zsuzsa – Kovács Zoltán: Neighbourhood dynamics and socio-spatial change in Budapest. *Europa Regional*, 19. (3–4.) 2011, 7–20.
- Kohlbacher, Josef – Protasiewicz, Patrycja Matusz: *The Ethnic Economy in CEE Metropolises: A Comparison of Budapest, Prague, Tallinn and Wrocław*. Warsaw: University of Warsaw, 2012. CMR Working Papers 59/117.
- Kovács, Zoltán – Szabó, Balázs: Urban restructuring and changing patterns of socio-economic segregation in Budapest. In: Tammaru, Tiit – Marcińczak, Simon – van Ham, Marteen – Musterd, Sako (eds.), *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East meets West*. London; New York: Routledge, 2016. 238–260.

- Kymlicka, Will: The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. *International Social Science Journal*, 61. (199.) 2010, 97–112.
- Ladányi, János: Changing patterns of social and ethnic residential segregation in Budapest. *International Journal of Urban and Regional Research*, 13. (4.) 2015, 555–572.
- Mitchell, Don – Staehli, Lynn A.: Public space. In: Kitchin, Rob – Thrift, Nigel (Editors-in-chief) *International Encyclopedia of Human Geography*, Vol. 8. Elsevier, Amsterdam. 2009, 511–516.
- Mitchell, Don: *The right to the city: Social justice and the fight for public space*. The Guilford Press, New York, 2003.
- Myerson, Deborah L.: *Sustaining urban mixed-income communities: the role of community facilities*. Chicago: A land use policy report prepared for the Urban Land Institute, Charles H. Shaw Annual Forum on Urban Community Issues, October. 2001.
- Nyden, Philip – Maly, Michael – Lukehart, John: The emergence of stable racially and ethnically diverse urban communities: a case study of nine U.S. cities., *Housing Policy Debate*, 8. (2.) 1997, 491–533.
- Peters, Karin – De Haan, Henk: Everyday spaces of inter-ethnic interaction: the meaning of urban public spaces in the Netherlands. *Leisure/Loisir* 35. (2.) 2011, 169–190.
- Pettigrew, Thomas F. – Wagner, Ulrich – Christ, Oliver: Population ratios and prejudice: Modelling both contact and threat effects. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36. 2010, 635–650.
- Putnam, Robert: *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster, 2000.
- Putnam, Robert: E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30. 2007, 137–174.
- Sampson, Robert J. – Morenoff, Jeffrey D., – Gannon-Rowley, Thomas: *Assessing Neighborhood Effects: Social Processes and*

- New Directions in Research. *Annual Review of Sociology*, 28. 2002, 443–478.
- Schmid, Katharina – Al Ramiah, Aananthi – Hewstone, Miles: Neighborhood Ethnic Diversity and Trust: The Role of Intergroup Contact and Perceived Threat. *Psychological Science*, 25. (3.) 2014, 665–674.
- Szemző, Hanna – I. Tosics, Iván: „Hungary.” In: R. Van Kempen, Ronald – Vermeulen, Marcel – Baan, Ad (eds.), *Urban Issues and Urban Policies in the New EU Countries*. The Netherlands: Euricur, Ashgate, 2005, 37–60.
- Talen, Emily: The Context of Diversity: A Study of Six Chicago Neighbourhoods. *Urban Studies*, 47. (3.) 2010, 486–513.
- Tasan-Kok, Tuna – van Kempen, Ronald – Raco, Mike – Bolt, Gideon: *Towards Hyper-Diversified European Cities: A Critical Literature Review*. Utrecht: Utrecht University. 2013.
- Valentine, Gill: Living with difference: proximity and encounter in urban life. *Geography* 98 (1.) 2013, 4–9.
- Van Eijk, Gwen: Good Neighbours in Bad Neighbourhoods: Narratives of Dissociation and Practices of Neighbouring in a ‘Problem’ Place. *Urban Studies*, 49 (14.) 2012, 3009–3026.
- Van Leeuwen, Bart: Dealing with urban diversity: Promises and challenges of city life for intercultural citizenship. *Political Theory*, 38. 2010, 631–657.
- Vertovec, Steven: Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30 (6). 2007, 1024–1054.
- Vertovec, Steven: Towards post-multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity. *International Social Science Journal*, 61. (199), 2010, 83–95.
- Wagner, Ulrich – Christ, Oliver – Pettigrew, Thomas F. – Stellmacher, Jost – Wolf, Carina: Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69. 2006, 380–390.

Wessendorf, Susanne: "Being open but sometimes closed". Conviviality in a super-diverse London neighbourhood. *European Journal of Cultural Studies*, 17 (4). 2013, 392–405.

Wiesemann, Lars: *Public spaces, social interaction and the negotiation of difference*. Göttingen: Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, 2012. MMG Working Paper, 12-08.

Egyéb források

Belügyminisztérium 2013: Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014-2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum. Letöltve:
<http://moszlap.hu/uploads/files/migrstrat0416.pdf> (2014.10.22.)

Budapest Főváros Önkormányzat 2009: Budapest Főváros Integrált Városfejlesztési Stratégiája. Letöltve:
http://www.terport.hu/webfm_send/3180 (2014.10.22.).